

EGYSZERŰ GYEREK VAGYOK

Beszélgetés Kukorelly Endrével

Szöveg: **Smid Róbert**
Fotó: **Földházi Árpád**

Egy belga revolver címen a Kalligram Kiadónál interjúkat és publicisztikákat egybegyűjtő kötete jelent meg Kukorelly Endrének.

A József Attila- és Márai Sándor-díjas író „nem mestereiről”, Nemes Nagy Ágnesről és Mészöly Miklósról, az írásai „idejétmúltságát” és „macsóságát” illető kritikákról, a pár ezer ember belügyévé lett kortárs művészet közéletéről kérdeztük.

**DIVATBA JÖTT MOSTANÁBAN A „MESTEREZÉS”
A KORTÁRS IRODALMI ÉLETBEN. LÁT OLYAN FIATALOKAT, AKIK AZ ÖN LÍRA- VAGY PRÓZAHAGYOMÁNYÁT KÖVETIK?**

Hogy ki tart mesterének, nyilván nem nekem kell megmondanom. Huszonnyolc éve vezetek kreatívírás-kurzusokat; azok közül, akik jártak hozzám, néhányan gondolhatják így. A rám esetleg jellemző hangütés nem igazán folytatható, hatása a fiatalabbakra inkább áttételes, közvetett. Szoktam mondani azoknak, akik szövegeket hoznak hozzám, hogy az írás legnagyobb ellensége épp maga az irodalom – amit irodalomnak, irodalmiasnak tartunk. Óvodától

kezdve „túlvassuk” magunkat, ez még azokra is vonatkozik, akik keveset olvasnak, az iskolában olyan hatások érnek, amelyek bezavar-
nak, amikor írni kezdünk. Epigon leszel, vagy működni kezd a határiszony, ha pedig félsz a hatástól, már hatás alatt vagy – legjobb, ha ahogy csak lehet, függetlenedsz attól, amit irodalminak érzel. Ez elsősorban a 19. századi poétikákkal kapcsolatos – akik valamiféle iskolát végeztek, azokat a műveket tudják anyanyelvi szinten olvasni. Ez mindenkire vonatkozik, tudja vagy nem. Korábbi poétikák vagy az avantgárd és az avantgárd utániak nem természetesen adódnak, azok olvasására nem tanítottak

Kukorelly Endre 1951-ben született Budapesten. Író, költő. Egyetemi éve alatt a Jelenlét folyóirat szerkesztője volt, később az Újhold-Évkönyv, a Magyar Napló, a Magyar Narancs, az Irodalmi Jelen munkatársa. Alapítója volt az Örley István Körnek és a Szépirók Társaságának, utóbbinak elnöki tisztségét is viselte. 2010 és 2012 között az LMP színeiben országgyűlési képviselő volt. Néhány műve: A valóság édessége (versek, 1984), A Memória-part (rövidprózák, 1990), Kicsit majd kevesebbet járjakok (versek, 2001), TündérVölgy – avagy Az emberi szív rejtelméről (regény, 2003), Rom – A komonizmus története (esszéregény, 2006), Ezer és 3 – avagy a nőkben rejlő szív (regény, 2009), Cé cé cé pé – avagy lassúdad haladás a kommunizmus felé (regény, 2019)

meg a közoktatásban. Dolgozni kell értük, és az „egyszerű” olvasó feladja: ha „kortársat” olvas, azt a szövegtípust választja, amely a 19. századi poétikákra hajaz. A szakma, a „komplikált” olvasó persze „dolgozik”, és úgy tesz, mintha anyanyelvi szinten olvasná Rabelais-t vagy Joyce-t, de akit csak érdekel, érint a művészet, némi – jelentős – sznobság nélkül nem fér hozzá. A sznobság alap. Eleinte mindenképp legyél sznob. Aztán ha függő leszel, az úgyis lehullik rólad.

MEGFORDÍTVA A KÉRDÉST: VOLTAK OLYAN PÁLYATÁRSAI, AKIKET MESTEREINEK TART?

Nagyjából harmincéves koromig senkim nem volt, akivel komolyan tudtam volna beszélni irodalomról, és akár három féljő megjegyzést is tett volna a munkámra. A féljő is jó, segít az is, ha butaságokat hallasz, a lényeg a külső szem, a hideg, de nem rosszindulatú tekintet, ha valaki harag és részrehajlás nélkül képes és hajlandó mondani neked valamit a szövegedről. Kvázi rólad. Tükröt tart. Ha ab ovo lett volna ilyen külső szem, az számos vargabetűt levágott volna. A *Kortárs*t vagy az *Új Írást* olvasva azt vontam le, hogy amit én csinállok, az minden vonatkozásban reménytelen. A *Jelenlét* című lap körül szerveződő társaság segített először – segítettük egymást –, és amikor publikálni kezdtem, már valamelyest benne voltam az „irodalmi életben”, visszamenőleg okézták le a dolgaimat néhányan. Nem feltétlenül személyesen; nem is tudtak róla, ugyanis kezdtem olvasni a nem csupán bevett, a nyilvánosságban probléma nélkül megjelenő kortárs szövegeket, és láttam, hogy másképp is lehet. Sokféleképp lehet, mellbevágóan sokféleképp. Két írótl emlékeztet, Mészöly Miklóst és Erdély Miklóst. Mészölytől először az *Új Írásban* megjelent *Film*-et olvastam. Illetve nem olvastam végig, olyan kényelmetlen hatással volt rám: bosszantott, fárasztott, untam, nem ehhez voltam szokva. És megragadott, kirántott a megszokottságból – az pedig kinek jó? Viszont valamiképp megnyugtató, lám, lehet másképp is, lehet ilyen idegesítően, ilyen váratlanul, és akkor talán csinálom én is, amit akarok. Erdély Miklós műveivel – filmek, képek, akciók, teoretikus munkák – később találkoztam, mint magával Erdéllyel, és ugyanúgy mellbe vágott és meg erősített a *Kollapszus orv.*, mint a *Film*. Tandorit is említhetném...

TANDORI ÉRDEKES HELYEN JÖN SZÓBA ÚJ KÖNYVÉBEN, AZ EGY BELGA REVOLVERBEN: ARRÓL BESZÉL, HOGY LEHANGOLÓ VOLT ÖNNEK A VERESS MIKLÓS-FÉLE MOZGÓ VILÁG POSZT-NAGY LÁSZLÓ-S VERSROVATA, AMI NYÍLTAN POLITIZÁLÓ BESZÉD HELYETT METAFORÁKKAL ÉLT. „ÚGY LÁTTAM, HA VELEM EGYKORÚAK – TANDORI NEM A KOROSZTÁLYOM – ÍGY CSINÁLJÁK, NEKEM ITT NINCS HELYEM.”

Kortársaimat olvasva az obligát lapokban, tiszteletet éreztem: komoly írók, könyveik vannak, publikálnak a *Szép versekben*, és zavart, hogy nem tetszik, amit csinálnak. Öt évre abba is hagytam az irodalmat, radikális elvonókúra volt, csak történelmi szakirodalmat olvastam, mert túl sok szöveg idegesített – és ez idegesített. Az (ál)patetikus idegesít. Ha érzem, hogy úgy akar nekem valamit beadni, hogy nem mondja meg, amit akar, csak utalgat rá, az idegesít. Unalmas, őszintétlen, inautentikus metaforizálás. Hasonlatok és megszemélyesítés – akkor Petőfi, ő ebben verhetetlen. De sem Mészöly, sem Erdély nem a mesterem. Erdélynek vannak tanítványai, Mészölynek hatása volt. Mellette laktam nyaranta Kisorosziban vagy tizenöt évig, és irodalomról – úgy érve, hogy a szövegemről vagy az övéiről – nem beszélgettünk. Amikor megjelent az első kötetem, szóltak, kérjek fel valakit, aki bemutatja, én meg, visszaemlékezve arra, mit jelentett nekem a *Film*, fogtam magam, és felhívtam. Bemutatta, írt róla, publikálta a *Vigiliában*, *A pille magánya* című, 1989-es kötetébe is fölvette. De nem volt mester-tanítvány viszony.

JÖTT AZTÁN AZ ÚJHOLD-ÉVKÖNYV SZERKESZTÉSE.

Egy „szép nap”, 1985 elején felhívott telefonon Nemes Nagy Ágnes. Ez meglepett. Alulfogalmazva. Rekedtes, agyoncigizett hang. Hogy Lengyel Balázssal elkezdik az *Újhold-Évkönyvet*, és föl-kért, hogy szerkesszem a „fiatalokat”. Mert őket nem ismerik. Aki Lakatos Istvánnál fiatalabb, az nekik fiatal, szerintük 1985-ben Petri fiatal volt. Hetente jártunk Győre Balázssal Nemes Nagy lakására, és ott nagyon durván irodalomról volt szó. Csúcsra járatva. A legdurvább edzés, tejszínhabos málnával. Nem olyan módon, hogy a verseimről mondott volna véleményt: vibráló, kompetitív eszmecserek, leírhatatlan hatás, adnék érte egy forintot, nagyjából bármit, ha fölvette volna a Jóisten. Szerkesztőségi munka, irodalmi levegő, igazi nagyszabás, emberi

*„Az írás legnagyobb ellensége
épp maga az irodalom
– amit irodalomnak,
irodalmiasnak tartunk”*

nagyság, tartás, puritán tisztesség. Nem zavarta, hogy katolikus vagyok, de jelezte. Láttam, mi az irodalom mint létmód. Poétikailag nem „formál”. Volt némi vizsgahangulat: kiderült, milyen ember vagy, mit tudsz és mit akarsz, miért csinálod ezt az egészet – úgy is mondhatnám, hogy ott meg kellett felelni. Úgy éreztem, vissza kell igazolnom – anélkül, hogy forszírozta volna –, hogy nem véletlenül hívtak föl több száz fiatal szerző közül pont engem. Nagy érzés, hogy a félévkönyv-sorozatot szerkeszthettem.

CSAK AZ ÚJ KÖNYVBEN TÚNT FEL NEKEM VALAMI, AMI VÉGIGKÍSÉRHETTE A PÁLYÁJÁT: TÖBB SZÖVEGBEN HIVATKOZIK ARRA, HOGY A NAPLÓJÁHOZ FORDULT SEGÍTSÉGÉRT BIZONYOS DOLGOK FELIDÉZÉSÉHEZ. NEM TUDTAM, HOGY SZENVEDÉLYES NAPLÓÍRÓ.

Nem szenvedélyes, csupán naplóíró, aki néha szívja a fogát, amikor odaül, ha kimaradt egy-egy nap, és azon gondolkodik, hogy mi is volt. Nem tudom, miért csinálom, nem fogom végigolvasni, olyan utalások is vannak benne, amelyeket sokszor magam sem értek, és nem szeretném, ha mások kezébe kerülne. (Nevet) Amikor katona voltam, kaptam anyukámtól egy határidőnaplót – fene tudja, miért –, abba kezdtem írni 1970. január elsejétől. Először kiszámoltam, hogy hány másodperc van hátra a seregben – másfél év, nagyon sok millió másodperc –, azután beleírtam ezt meg azt, és rájöttem, hogy ez szórakoztat. Nem állítja meg az időt, viszont valamiképp strukturálja, nem hagyja nyomtalanul elfolyni, és reflektív gondolkodásra kényszerít. Egyfajta fájlkereső is, megkeresi az agy szoftverjében azt a rekeszt, ahol az adott információ tárolódik a hozzáférés legkisebb reménye nélkül. Kinyit sz random egy harminchat évvel korábbiakról szóló oldalt, és szinte filmszerűen megelevenedik, ez megrázó pillanat. A szemináriumaimra járók-

nak is javasolom – kvázi parancs –, hogy írjanak naplót. Idősebb Plinius idézi a festő Apellészt: „nulla dies sine linea”, ne teljen el nap ecsetvonás nélkül, és a napló megköveteli a napi ecsetvonást. Ha nem tudsz dolgozni, legalább ide írj valamit, javíts ki egy „és”-t „meg”-re. Aztán javítsd vissza.

ELŐZŐ KÖNYVE, A CÉ CÉ CÉ PÉ MEGLEPŐ ÉRTETLENISÉGET VÁLTOTT KI A KRITIKUSOK KÖZÖTT. MELHARDT GERGŐ, AKI AZ ÖN MŰVEIRŐL AZ MMA KORTÁRS IRODALMI KISLEXIKONÁBAN SZÜLETT SZÓCIKKEKET IS JEGYZI, A SZEMÉRE VETETTE, HOGY IDEJÉTMÚLT A PRÓZÁJA VILÁGNÉZETE, NEM FOGLALKOZIK MANAPSÁG TRENDI TÉMÁKKAL, VAGY NEM TRENDI MÓDON ÁLL HOZZÁ BIZONYOS TÉMÁKHOZ. MIT GONDOL ERRŐL?

Kényes kérdés. Én egy régi iskolához tartozom, be kell lássam, és olyasmik történnek mostanában, amikről nem hittem volna, hogy újra divatba jönnek. A létezett szocializmusban durván ideológiai szempontok érvényesültek, ennek mentén ítéldtél: megfelelsz a hivatalos vonalnak vagy sem. Demokratikus keretek közt aztán az irodalom autonómiája megvalósulni látszott, vélheted, ha minél több képet, zenét, koreográfiát, szöveget olvasol, annál inkább finomodik-élesedik a benned lévő esztétikai mérőrendszer, amely az értékest nagy pontossággal elválasztja az értéktelentől. De hát „kiderült”, hogy nem egészen ez van. Hanem más van. Bizonyos szempontoknak való megfelelés van. Más nincs megengedve – ez idézet az ön által említett szerzőtől. Nicht gestattet, németül jobban hangzik. Tehát gender...

...VAGY A KAPITALIZMUSKRITIKA, LEGYEN A MŰBEN JELEN A KISEBBSÉGI TÉMA IS...

...ha nem ez domborul, akkor bajba' vagy, kishaver! Nem felelsz meg. Az elvárásoknak. Esetleg

„Nem a mondanivaló teszi a művészetet.
József Attila proletárverseiben például sok hülyeség
van, de ahogyan csinálja, az katartikus”

ha a cserebogarak halhatatlanságáról írsz, verebelsz és gombfocizol, mint szegény Dezső, akkor békén hagynak. Egyébként belecaptál a lecsóba, fröcsköl körülöttem a vérvörös lé, örülj, ha nem a véred.

VAN EGY ILYEN KOMMENTÁR MELHARDT KRITIKÁJÁBAN, IGAZ, ZÁRÓJELBEN: „PERSZE EZT MOST MÉG LEHET »MACSÓSÁGNAK« VAGY IRONIKUS LÉT-ÉS NYELVSZEMLÉLETNEK HÍVNI, DE HA MINDEZ MÁSOK KÁRÁRA TÖRTÉNIK, MÁSOK SEMMIBEVÉTELÉVEL, ELHALLGATTATÁSÁVAL, KISZOLGÁLTATÁSÁVAL ÉS KÁROS MINTÁK ÁTADÁSÁVAL JÁR SZÜKSÉGSZERŰEN EGYÜTT, AKKOR AZ SZERINTEM NEM MEGENGEDHETŐ.”

Más kárára, ugye, egy öt-hatezer példányos könyv! Tehát nem „aszondja”, hogy nem ért egyet velem, hanem hogy „nem megengedhető”. És feljelent. Még jó, hogy nincs hatóság, nincs konkrétan kinek. Csak kiutasít – még jó, hogy nincs konkrétan honnan és hová. Na, én itt megadom magam: sebjaj, akkor marad megint, hogy magamnak csinálom, mint anno. A hozzám járóknak is mondom folyvást, hogy maguknak csinálják, és ha magukat tudják szórakoztatni, lefoglalni vele, van esély arra, hogy másokat is lefoglaljanak. A művészettől elvárni vagy eltüntetni, a *hogyan* helyett a *mit* nézni súlyos félreértés. Nem a mondanivaló teszi, József Attila proletárverseiben például sok hülyeség van, de ahogyan csinálja, az katartikus. *Huhh és hahó*, hogy a Szentjóbby által kiadott Urbán Miklós-verseskötet címét idézzem: úgy látszik, végképp súlyosan régimódi lettem, aki ragaszkodna a par excellence irodalmisághoz. Jó, akkor most örül bennem a konzervatív-reakciós, gyerünk! Köpök a trendre. Nem hősködnék egyébként, fáj, ha kapok a képemre, tartok attól, ami most megy, megijeszt, őszintén szólva, de erre a hátralevő kis időre már nem gaszulálok.

Ha egyik érdekcsoporthoz sem tartozol, ráfázol, a belgákat kétfelől ütök, senki nem védi be őket – sebjaj, túrhető az állóképességem, hozzászoktam a gyepáláshoz a futballpályán.

A KÖZELMŰLTBAN EGY MÁSIK ÉRDEKES KONFLIKTUSBAN IS BENNE VOLT: AZ ÖN ÁLTAL SZERVEZETT KORTÁRSALGÁS BESZÉLGETÉSSOROZAT SZLOGENJÉT – „SZUBJEKTÍV KORTÁRS IRODALOM, NEM CSAK FÉRFIAKNAK” – A SZÉPÍRÓK TÁRSASÁGÁNAK NEMRÉG ALAKULT NŐI ÉRDEKVÉDELMI FÓRUMA KÖZLEMÉNYBEN KRITIZÁLTA, SÉRELMEZVE A „MACSÓS” HOZZÁÁLLÁST.

A szlogen, a cím – ezt illik tudni a szakmában – nem tőlem van. Nem tudtam róla, megjelent, kész. Igaz, nem is foglalkoztam vele, alkatilag kicsit sem vagyok gyanakvó. Körkörös a rossz-hiszem, ebben a közegben a naivitás erősen megőrzendő. Feladat. Szigorú őrizet alatt áll nálam: igyekszem a végsőkig fenntartani a jó-hiszeműséget, akár csalódások árán is. Csak ha cinizmust érzek, akkor megyek el onnan. Egyszerű gyerek vagyok, akinek tetszenek azok a nők, akik tetszenek, ebből eddig nem volt problémám. Akadtak sikerek, ha meg elküldtek, akkor elmentem. Egyetértek az LMP nemi kvótájával – két azonos nemű képviselő után egy másik nemű –, ámde az a mindennapi pártpolitika, nettó hatalmi acsarkodás. A művészet más tészta; küzdőtér ugyan, és egy nő megélheti, hogy a férfiakat nem a tehetség érdekli, hogy mint nőt nem akarják befogadni, de a tapasztalatom épp ellentétes: mindenki imádná, ha nem lenne a szakma bakszagú. Gondoljon bele abba, hogy az irodalmi életben a legnagyobb befolyással Jókai Anna halála után Mezey Katalin bír. Gondoljon az influenzaszerekre. Ne is gondoljon rájuk. Rám amúgy mindenképp Nemes Nagy bírt a „legnagyobb befolyással”, és elsöpört az a jelenet, amikor Wiesbadenben egy Werner

Roth által szervezett esten összebarátkozott velem Szabó Magda. Két igazi irodalmi gentleman'am, nem jutott eszükbe ez a probléma. Nem volt idejük rá. A szemináriumaimon mellesleg jóval több a nő, és komoly sikerük is van, hogy csak az utóbbi évből Bakos Gyöngyit, Halász Ritát és Harag Anitát említsem.

UGYANEKBEN A NYILATKOZATBAN A FIATAL ÍRÓK SZÖVETSÉGE ÁLTAL ODAÍTÉLT CSÁTH GÉZA-DÍJAT IS FELEMLEGETIK, NEHEZMÉNYEZVE, HOGY MIÉRT NEM NŐ KAPTA. A FIZS EGYIK TÁRSELNÖKÉNEK,

ANTAL NIKOLETTNEK KELLETT EGY VÁLASZLEVÉLBEN FELHÍVNI A FIGYELMÜKET, HOGY 2019-BEN TERÉK ANNA KAPTA...

Mindegy, miféle-fajta, csak a kvóta meglegyen. Engem mindenesetre ne azért vegyenek be – megalázó módon – a csapatba, hogy legyen valaki Budakalászlóról is, hanem mert jól focizok. És ne vegyenek be, ha nem. Megértem, ha valaki – sokszor teljes joggal – nincs megelégedve a recepciójával, tudnám sorolni a végtelenségig a végtelen méltánytalanságot. Nőket és férfiakat. Pest kontra vidék, anyaország kontra határon túliak. Nyugatra került magyarok! No, ez mind *tényleg* megérne néhány durván őszinte diskurzust.

HOGYAN LÁTJA, EBBEN A KOMOLYSÁG ÁLTAL URALT IRODALMI TÉRBE VAN MÉG JÖVŐJE A HUMORNAK, A DERŰNEK, AZ IRÓNIAÉNAK? NEKEM ÚGY TŰNIK, HOGY MIKÖZBEN A MINDENÉRT FELHÁBORODÓK ÉRZÉKENYSÉGEKRE HIVATKOZNAK, KEVÉSBÉ AZ ESZTÉTIKAI ÉRZÉK MOZGATJA ŐKET, INKÁBB AGRESSZIÓT LÁTOK RÉSZÜKRŐL.

A laza, kedves, megengedő, elnéző, gyöngéd, vicces nem menő, a barátságos egyet nem értés passzé, az agresszió tapintható. Ennek a világtrenden kívül – lásd az Oscar-díj kvótáját – irodalomszociológiai oka van: pár ezer ember belügyévé vált a kortárs művészet. A művészeti ágak között alig van kapcsolat, mindenki a saját bizniszt tolja, igazi kevés fóka, sok eszkimó effektus. Egy kortárs festő kiállítás megnyitóján mindig az obligát harminc ember van ott. Író, zenész, színész senki, balett-táncos egy se: nagy-papa, barátnő, szomszédasszony, néhány kolléga és gyűjtő, meg a pogácsás nénik – viszont a *Monet és barátai* előtt mínusz húsz fokban állt a sor, körülkígyózva a Szépművészetit. Láthatjuk persze félig telve a félig üres, erősen párolgó poharat, hisz még mindig olvasnak. Csináltam néhány éve egy Kortárs magyar irodalom a közoktatásban nevű oldalt, lassan tízezer regisztráltak: van tízezer magyar, aki rátalált, és fontosnak érezte, hogy csatlakozzon. A tizenkétmillióból. Egy Fradi-meccsen kétszer ennyien vannak. Szűk a szakma tere, nő az agresszió, megy a megideologizált hatalmi harc: minél kisebb a tér, az aktorok annál inkább ütök-verik egymást. Az irodalmi közélet jó esetben parlamentként működik, mert van közös cél – a kortárs irodalom helyzetbe hozása, presztízsének növelése –, amúgy meg mehet a verseny. A „szívak” tehát korrekt versengés. ■

An aerial, black and white photograph of a city, likely Budapest, showing a dense grid of buildings and rooftops. A thin vertical line runs down the center of the image. The word 'ANZIKSZ' is superimposed in a large, bold, black serif font across the middle of the image.

ANZIKSZ

Fotó: Fortepan / Urbán Tamás

